

SZÉCHENYI 2020

NEMZETGAZDASÁGI
MINISZTERIUM

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00007

A helyi identitás és kohézió erősítése Mezőfalva térségében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Adatok Baracs helytörténetéhez

Baracs Fejér megye dunaújvárosi járásában fekszik, a Duna mellett.

Az elmúlt évtizedekben az egykor nagyobb község területét jóval csökkentették, így Előszálláshoz csatolták már 1960 előtt Aligvárom és Bánompusztákat, 1960—1970 között pedig a már erősen falusias jellegű Kisszentmiklóst. A község beltelke is pusztákból, tanyákból sűrűsödött össze. A környező helységek közül ma Dunaújváros hatása a legfontosabb, de az egykori Dunapentelével is szoros kapcsolatot tartott.

Javarészt sakktabla alaprajzú, falusias település a megye DK-i részén a Duna-völgy közelében. A Dunára nyúló eróziós völgyben fekszik 110 m tengerszint feletti magasságban. A község határa terjedelmes pleisztocén kori süllyedékterület hordalékkúpos felszínére terjed ki. Központi belterületén (325 hektár) kívül nagyszámú külterületi lakott hely is tartozik hozzá. Az ÉNy—DK irányban elnyúló, hosszanti süllyedék terület a jégkorszak folyamán üledékgyűjtő medence volt, s benne több mint 50 m vastag folyóvízi diluviális és eolikus üledéksor halmozódott fel. Folyóvízi homok, kavics, kavicsos homok, iszap, löszös homok, homokos lösz, agyagos lösz, lösz és futóhomok tölti ki a 4—6 m széles süllyedékterületet. A különböző üledékfajtáknak területenként vízszintesen és függőlegesen is erősen szabálytalanul váltakozó települése a jellegzetes. A jégkorszak végén a süllyedékterület feltöltődése befejeződött, és a nagy kiterjedésű akkumulációs terület hordalékkúp síksággá alakult. A postglaciális követő meleg, száraz szakaszban az uralkodó ÉNy-i szél a hordalékkúp síkság felszínének jelentős részét „átdolgozta”, s a kifúvott homokot tovább mozgatva, részben lepelszerűen szétkergette, részben hosszanti garmadákban felhalmozta. Különösen a községhatár DK-i részét borítja összefüggő futóhomok-takaró, változatos homokformákból.

Bár a felszín tagoltsága, relief energiája és tengerszint feletti magassága jelentéktelen, a hordalékkúp síkság arculata mégis változatos és élénk — folyóvízi homokkal és futóhomokkal borított térszintek érintkeznek és szövődnek egymásba löszös homokkal, homokos lösszel, lösszel és deluviális löszös üledékkel fedett területrészekkel. Felszínüket mész- iszapos képződményekkel kitöltött lefolyástalan és rossz lefolyású lapos mélyedések, elsovadt holtmeder ágak, feliszapolt vizenyős

völgyelések, völgytorzók, valamint az élő medrek szivárgó vízfolyásai és csordogáló erei hálózják be, köztük eróziós szigethegységek, lösz tanúhegyek és hullámos löszfelszínek emelkednek ki, és határozzák meg a hordalékkúp sajátos, felszínalkattani jellegét.

Éghajlatát kevésbé felhős időjárás, bőséges napsütés (évi összege 2000 óra felett), magas nyári hőmérséklet (júliusi középhőmérséklete 21—21,5 °C) és szerényebb csapadék (560 mm) jellemzi.

A domborzati, litológiai és éghajlati adottságokkal szoros összefüggésben az évi átlagos lefolyási tényező itt igen kicsi, mindössze 8—10%, ezzel párhuzamosan a beszivárgás pozitív, ami a talajvíz-háztartás alakulásához elégséges.

Általában sekély mélységű (3—6 m) egységes talajvízszint kialakulású, a tenyészidőszakban a mezőgazdaságot kedvezően befolyásolja. Felszíni vízfolyásai többnyire időszakosak.

A löszös talajképző kőzeten általában jó minőségű (mezősegi) talajok képződtek, melyek a község mezőgazdasági termelésének legalapvetőbb tényezői. A mezőgazdasági talajok mellett a gyenge, csernozjomjellegű futóhomok és homoktalaj is jelentékeny területet borít.

A község neve: Baroch (1453, 1281) és Boroch (1293).³ Neve 1293-ban bukkan fel először, de lehetséges, hogy a nagyváradai székeskáptalan első ismert jegyzőkönyvében a Várad Regesztrumban 1221-ben feljegyzett Boroch helységnév is a Fejér megyei községgel azonosítható. A Baracs helységnév az ómagyar Borocs, Baracs személynévből keletkezett, magyar névadással. E személynév valószínűleg szláv eredetű (vö. a lengyel Baracz személynévvvel) kevésbé meggyőző vélemény szerint az ótörök bar = megy, jár tőből képződött. Több más magyarázattal is próbálkoztak megfejteni a község nevét, ezek a magyarázatok azonban kevés tudományos alappal rendelkeztek.

A község helyén már a római korban is létezett település, ugyancsak akadnak középkori eredetű régészeti leletek is, de a legrégebb írásos emlékünk 1281-ből való, amikor IV. László Jacobus de Barachot (akinek Baracson szülője volt) a nemesek sorába emeli. A falu további sorsát a középkorban nem ismerjük, de tekintve, hogy

1526-tól állandóan a vonuló hadak útjába esett, feltétlenül hamar elpusztult, 1541 után.

Azt sem tudjuk, mikor került későbbi urainak, a Paksyoknak birtokába. A XVII. sz. végén ugyanis kétségtelenül a Paksyak Baracs földesurai, de ők már 1560-ban új adományt kaptak a környező faluk közül: Almás, Pentele, Apostag, Hard. Szentiván, Zedreg falura, melyeknek az adománylevél szerint már régebben birtokában voltak. Ez a birtokadomány csak jogfenntartás jellegű, hiszen valójában az adománylevél keltekor a török az úr ezen a tájon, és a király szolgálatában álló Paksyak el sem juthattak a vidékre.

A később Baracshoz tartozó Pázmánd-pusztát először 1459-ben említik Villa-Pázmán néven. Ebből a névelőfordulásból nem lehet biztosan következtetni, melyik Pázmándról van szó, a Baracs melletti pusztáról, vagy a megye É-i részén fekvő Pázmánd községről. Pázmánd 1630-ban a földvári apát birtoka.

Baracs a török idők végén elhagyott pusztá. Földesura a Paksy család, 80 házában korábban rác parasztok laktak. A török földesúrnak minden ház után egy forintot, „kis ház” után ötven dénárt fizettek, terményeik és bárányaik után tizedet adtak. Szőlők, erdők nincsenek. A pusztá hossza és szélessége 1 1/4 mérföld. A keresztény földesúrnak négy dukátot fizettek. Pázmánd-pusztá szélessége fél mérföld, hosszúsága 3/4 mérföld. A török kiverésekor azonban már lakatlan. A baracsiak használták, a megművelésért tizedet adtak. A keresztény földesúrnak egy pár karmazsin csizmát és szárított pontyot adtak. 1701-ben a Paksyak magvaszakadása címén örököseiktől a kincstár le akarja foglalni javaikat: Pentelét, Kisapostagot, Baracs- és Pázmánd-pusztákat. Zálogba adták ugyan Daróczi Istvánnak, a puszták azonban még ez évben a kincstár kezébe kerültek, és a győri Günd Orbán Fülöp bérelte a kincstártól. Tavasszal jól jövedelmező volt a dunai vizahalászat. A két szigetet apostagiak árendálták. Magának a határnak 500 ekényi jó földje lehetne és kb. 300 szekér szénája. A következő évben 32 000 forintért a Paksy család leányági örökösei visszakapják a család birtokait, így Baracsot és Pázmándot is. Ily módon került 1702-ben a birtok legnagyobb része a Paksyaktól leányágon leszármazó Rudnyánszky család kezébe. A terjedelmes birtok lakatlan volt ekkor. Használatáról alig néhány adatunk van. 1744-ben Pentele lakói tized ellenében szántóföldeket használtak a pusztán, 14 ugyanakkor a dunaegyházi lakosok is béreltek itt „bizonyos pozíciókat” és ezért a megyegyűléstől mentességet követeltek. A helytartótanácsnak

nem sikerült a földesurat meggyőzni arról, hogy a dunaegyháziakkal „maradandó” kontraktust kössenek, mint arról 1775-ben értesülünk. Eddig nyolcad fejében 2000 forintot és 100 kocsi szénát fizettek a 200 pozsonyi mérős vetés birtoklásáért. 1788-ban a Rudnyánszky aktól a penteleiek vették bérbe a pusztát, és kiszorították onnan a dunaegyháziakat, akik ezért panasszal fordultak az urasághoz. Néhány évvel később ugyancsak harmadért nekik is adott földet Rudnyánszky. (A penteleiek ti. a dunaegyháziak helyett harmadot fizettek, a bérlet kezdete óta.) Ugyanebben az évben a gazdaság is „beruház”, felépítve Baracson a majort. Baracs területe már 1789-ben közbirtokosság, azaz több rokon család közös birtoka, kik úgy látszik, valamennyien a Paksy család leányági leszármazói, de a legnagyobb birtokos Rudnyánszky, és ő köt a közbirtokosság nevében a penteleiekkel szerződést. Eszerint 450 rajnai forintot fizetnek, 100—100 pozsonyi mérő tavaszi és őszi gabonát hordanak be a bérlők Rudnyánszkyknak.

A közbirtokosság részére Baracson és Pázmádon száz szekér szénát kell kaszálni és kazlakba rakni. Kötelezettségeik még: robotmunka a dunapentelei granáriumban és a baracsi majorságban, forspontozás, levélhordás, az uraság földjeinek trágyázása, a Rudnyánszky-családnak évenként ezer tojás, 305 tyúk, 10 lúd, az egész közbirtokosságnak 1 1/2 akó olvasztott tehénvaj, 2 vágóborjú és két bárány. A későbbi időkben számos olyan család bukkan fel Baracs birtokosaként, akiknek Pentelén is voltak javaik, és a Rudnyánszkyékhoz hasonlóan Paksy ivadékok voltak: így az Égerer (először 1818-ban); Mondbach (először 1826-ban); Kornis (1801-ben); Rosty (először 1798-ban). Az adatokból az is kitűnik, hogy valamennyi család már a jelzett időknél korábban is részbirtokos volt Baracson.

A Rudnyánszky-birtok a XVIII. sz. második felében tovább bomlott. Baracs is több Rudnyánszky-ág birtokába került. De megjelennek új nevek is a birtokosok közt, így 1818-ban b. Nagy Ferenc özvegye b. Mayer Franciska 2389 holdas birtokát unokája, Daróczi Jozefa részére köti le. 1801-ben özv. Merskovits Jánosné tiltakozik az ellen, hogy birtokát Kornis Sándor erőszakkal elfoglalta. A megyei közgyűlés a tiltakozást tudomásul veszi, és kiadja a kért testimonialist, de a tiltakozás eredménytelen, mert később sokat hallunk még Kornisokról, Merskovits vagyonról azonban további híreink nincsenek. A birtokok gyors forgására jellemző, hogy Rosty Pálné 1798-ban baracsi, pázmáncsi és kisapostagi birtokát 8300 forintért Festetics Györgynek adja el, de az 1816-ban visszaadja a pusztarészt. Rostyné azt 1821-ben Heinrich Jakabnak adta

bérbe, ő pedig az ún. Rudnyánszky részre vonult vissza. A régi birtokosok közül csak néhánynak az útját követhetjük. A Rosty-birtokot b. Amadé örökölte, a Mondbach-birtok későbbi örökösei a Szitányiak, Égerer János már 1818-ban eladja részét Csapó Dánielnek. A birtokok nagy részét bérlők kezelik. Közülük legismertebb Heinrich Jakab, aki 1808-ban Rudnyánszky György, 1809-ben Rudnyánszky Pálné, 1817-ben Rudnyánszky Mihály, 1821-ben Rosty Pálné részét bérlő. Valószínűleg főleg birkatenyésztéssel foglalkozott. Heinrich Jakab két fiával 1818-ban már Baracson lakott, és nemesember volt. A másik nemes bérlő, Katona András többek között 1808-ban és 1810-ben volt árendás Baracson. Tóth János dunapentelei jobbágy 1813—1817 között egyedül vett ki árendába Baracson földet, úgyszintén ez időben több dunaegyházi és 12 madocsai jobbágy közösen bérelt egy-egy birtokrészt. Gyakoriak a Rudnyánszky-birtokokon az elzálogosítások is. 1809-ben Rudnyánszky Pálné Gyulai Gál Gábornak, Rudnyánszky Mihály 1821-ben 12 madocsainak zálogosítja el birtokát. A sűrűn előforduló elzálogosítást és a szünet nélküli bérbeadásokat rendkívül zavarosan és meggondolatlanul végzik, úgy hogy ebben az időben jóformán megállás nélkül pereskednek a különböző árendásokkal és hitelezőkkel, de ez utóbbiak egymás közt is. A gazdálkodás fő ága a legeltető állattenyésztés volt, a többit három nyomással művelik. 1818-ban a 2389 holdas b. Nagy-birtokon 400 holdon őszi, ugyanannyin tavaszi vetés és 400 holdon ugar található. (A holdak alatt ebben az időben nyilván magyar holdat értenek.) 200 magyar hold kukorica, 200 magyar hold kaszáló, a fennmaradó 789 magyar hold legelő volt. A túlnyomóan legeltető állattartásra mutat az is, hogy Katona András és Gáli György bérlő 1825-ben és 1803-ban birkáik, illetve marháik elhullása miatt kérnek és kapnak adómentességet. A földek jövedelmét a b. Nagy-birtokon magyar holdanként 4 forintra, a Mondbach-birtokon 3 forintra becsülik. Gr. Forgách József is bírt ebben az időben Baracson jószággal, de hogy milyen áron jutott hozzá és mekkora részben, arról nincsenek adataink.

A puszta benépesüléséről első adatunk 1774-ből való, amikor lakói adómentességet kérték és kapnak azon a címen, hogy házaikat már felépítették. A lakosság számáról a II. József-korabeli népszámlálásból értesülünk először. Eszerint 10 házban 17 család és 85 lélek lakik, a lakosok közül 29 zsellér, 5 nemes, 1 egyéb kategóriájú, a többi 50 asszony vagy gyerek. A következő évben viszont csak 74 lelket jegyeznek fel. 1828-ban 27 adózót írnak össze, köztük 1 zsellért, 6 háznélküli zsellért, 11

szolgát, 4 szolgálót. Egyéb kategóriák hiányoznak, de már 1830-ban 645 a lélekszám. 1838-ban a nem nemesek száma 673, akik közül 223 nemesek szolgája, 7 tisztviselő és 15 zsellér. Az 1850. évi népszámlálás 59 házban 50 lakost és 737 idegent tüntet fel. Az egymásnak ellentmondó adatokat az 1850. évi népszámlálás alapján úgy magyarázhatjuk, hogy a pusztá állandó lakosainak száma igen kevés lehetett, viszont a szemtermelés fokozatos bevezetése után időszakonként időszaki munkásokat (summásokat) alkalmaztak a birtokosok.

A településviszonyokról 1850 előtt csak egy adatunk van. A II. József-korabeli térképfelmérés egy szerény majorságot említ és néhány rossz házról beszél.

A nemesek bevándorlása a Rudnyánszky-birtok felosztásával függhetett össze. II. József korában még öt nemest írtak össze, 1818—1821-ben még csak két nemesi család öt tagja él itt: Kornis József, Antal és Lajos fiával és Heinrich Jakab fiaival. Közülük Heinrich nem birtokos, hanem bérlő, de hosszú időn át elég nagy területen. 1828-ban 9, 1836-ban 20 az összeírt nemesi családok száma. Legtöbbször a Kornis, Csík, Csapó, Koller famíliák szerepelnek közöttük, akik valamennyien helyben voltak földbirtokosok. Voltak azonban olyan birtokosok is, mint Mondbach Károly, aki nem lakott a községben, de már 1834-ben hatalmas birtokkal rendelkezett, és még a pusztán átvivő országutat is elfoglaltatta.

Az 1848-as forradalom eseményei, mint a legtöbb pusztán, úgy Baracson sem okoztak jelentős változást, mindössze az egyik birtokos nemesről — Kornis Károlyról — tudjuk, hogy honvéd főhadnagy volt. Nincs adatunk, hogy a pusztá cselédei bármit is tettek volna felszabadulásuk érdekében. A két megyei bizottmányi tag közül az egyik Kornis Gábor nemes, földbirtokos család tagja, a másiktól, Brengl Mihályról nem tudunk semmit.

A következő száz évben a lakosság száma így alakult: 1850-ben 787 fő, 1880-ban 498 fő, 1900-ban 706 fő, 1920-ban 1993 fő, 1941-ben 2286 fő. A falu lakosságának képe meglehetősen zavaros. Oka lehet ennek az, hogy minden évben aratás idején rengeteg mezőgazdasági munkás került a pusztára. A század eleji megugrás oka elsősorban az akkori nagyarányú parcellázás. A parcellázások befejezése után (20-as évek vége) már a lakosság alig szaporodik, sőt egy időben 1920—1930 között fogy. Ekkor már a belterjesedést sem erőltetik a nagygazdaságok, tehát itt sem volt több munkáskézre szükség.

A település formája, fejlődése szorosan összefügg a birtokok számával, hisz mindegyik nagybirtok hoz létre egy-egy új majort, de keletkeznek másképpen is újabb és újabb települések. 1851-ben Fényes Elek 5 pusztát említ; Alsó-Baracs 181 lakos, Felső-Baracs 96 lakos, Közép-Baracs 253 lakos, Új-Baracs 92 lakos. Külön megemlíti Pázmándpusztát is, 42 lakossal. Elképzelhető az is, hogy az öt pusztá mellett mások is tartoztak a helységhez és ezek adatait az öttel együtt tüntették fel. Pázmándpusztán 1856-ban 11-en laknak, de területe még 1869-ben is kb. akkora, mint a többi pusztá összesen. 1869-ben hét pusztáról írnak. Alsó-Baracs 1700 magyar hold, Közép-Baracs 976 magyar hold, Kornispuszta 300 magyar hold, Kornispuszta 362 magyar hold, b. Lippertpuszta 263 magyar hold, Felső-Baracs 2200 magyar hold, Pázmánd 7579 magyar hold. Sajnos, ekkor a puszták lakóinak számát nem tüntetik fel, és nem világos az sem, hogy hol laknak; csak cselédek lakják, vagy kisbirtokosok is, bár néhány pusztá esetében nyilvánvaló, hogy a tulajdonos nevét viseli (Kornis Károly, Kornis Antal, Lippert).

1863-ban Alsó-, Közép- és Felső-Baracs Dunapenteléhez, Új-Baracs Hercegfalvához tartozik. 1873-ban már önálló, négy pusztából álló falu, a curatia (a nemesi közbirtokosság központi ügyvezetése) Közép-Baracson van. 1888-ban kilenc területrészt tüntet fel a helységnévtár (hiányzik a két Kornispuszta, helyette Katalin, Ida, Világos és Sárgaházmajor szerepel). 1864-ben Pesty Frigyes 18 majorságot említ. 1903-ban pedig újabb rendelet határozza meg a lakott helyek nevét. Ez a felsorolás 27 lakott helyet nevez meg. Az 1920-as népszámlálás 14, az 1926-os helységnévtár 19, az 1930-as 17 lakott helyet, az 1940. évi helységnévtár 22-t említ. A puszták neve időnként világosan mutatja a tulajdonost, máskor utal a birtokos valamelyik családtagjára, az elnevezéseket birtokos változás esetén néha megváltoztatják, de van olyan pusztá is, amelyik a változás után is megtartja a régi nevét. Az újonnan keletkezett települések közt több olyan is akad, amelyik egész sajátos névvel rendelkezik, és lakóinak társadalmi, vagy anyagi helyzetére utal. (Aligvárom-, Bánompuszta.) Az 1930-ban feltüntetett 17 területrész közül haton kizárólag mezőgazdasági munkások és cselédek éltek (ezek az általában személynévvvel nevezettek), a többiben kisbirtokosok is találhatók.

A XX. század elején a birtokok egy részét parcellázták. A parcellákra más falvakból költöztek át parasztok. Különösen sokan jöhettek Sárszentmiklósról, megalapítva az új Kísszentmiklós nevű, már külsőleg falusias jellegű települést. (1920-ban 334

lakos.) Az új településrészek közül legnépesebb a Széchenyitelep (1920-ban 872 lakos). Ez az egykori Amadé-birtok, később Weisz-bérlet földjén keletkezett, melyet az egyik Széchenyi gróf vett meg parcellázás céljából. Az újonnan bevándorolt parasztok a településeken külön szervezeteket nem alkottak. Egyedül a 30-as években keletkezett Széchenyi-telepi, illetve Bánom-, Aligvárom-pusztai legeltetési társulatok tekinthetők csak ilyennek.

A települések (később község) lakosságának túlnyomó része a mezőgazdaságból élt az egész korszakon át. A mezőgazdaságból élő lakosság aránya: 1900-ban 89%, 1910-ben 90%, 1920-ban 89%, 1930-ban 87%, 1941-ben 86%. Az arány minimális csökkenése csak annak következménye, hogy a fejlődő élet magasabb infrastruktúrát követel (helyi ipar, kereskedelem). A „puszta falu” egész életét továbbra is a 100 kat. holdon felüli birtokok irányítják. Mint a pusztákon általában, így itt is elsősorban allodiális gazdálkodás folyt 1848 előtt, és ezért sem a '48-as törvények, sem az '52-es úrbéri pátens a birtokrendszert nem befolyásolta.

A nemesi közbirtokosság továbbra is megmarad, de belőle, úgy látszik, egy időre (1852 körül) a Csapó-birtok kimarad. A nagy- és középirtokok száma állandóan változik. 1852-ben 15, 1893-ban 11, 1895-ben 11, 1911-ben 10, 1935-ben 12. De még sűrűbben változnak a birtokosok, és a birtokok nagysága. 1895-ben 1000 kat. holdon felüli négy gazdaság: Szitányi Károly 1840 kat. holdas birtoka, Weisz Adolf 1819 kat. hold, Vásárhelyi Rezső 1298 kat. hold bérlete, valamint Szitányi Béla részben saját, részben bérelt 1295 kat. holdas birtoka. A Weisz-bérlet az Amadé utódoké, a másik két bérlet Csapó-föld. Az 500—1000 kat. holdas gazdaságok száma 2 (Braun Lipót és Braun Pál). A 100—500 kat. holdas birtokok száma 5 (Forster Béla, Galambos Adolf bérlete, Koller Pál, özv. Kornis Károlyné, Kovács Sándor). A 100 kat. holdon felüli birtokok összes területe 6544 kat. hold (tehát a község területének kb. 2/3 része).

1935-ben már 1000 kat. holdon felüli birtok nincs, 500—1000 kat. holdas 5 (Hunkár Béláné Szitányi Matild, Klein Lajos, Szitányi Béla, Szitányi Vilmos, Szluha István). A 100—500 kat. holdas 7. A 100 kat. holdon felüli birtokok összterülete 4895 kat. hold. (Tekintve, hogy közben az Amadé-birtokot parcellázták, így a többi birtok alig csökkent, viszont az Amadé-birtokokon sok kis parasztbirtok keletkezett. A dzsentri birtokok mellett létezett néhány nagyobb parasztbirtok is, bár ezek száma nehezen állapítható meg. 1863-ban 75 a közbirtokos (valamennyi 50 kat. hold feletti). Ebből

kb. 60 parasztbirtok. 1869-ben 99 50—100 kat. hold hold közötti birtokról írnak. A község területét ismerve, az adatok feltétlenül hibásak. Zavarja a birtokmegoszlás pontos ismeretét az is, hogy a faluban mindig volt sok nem községbelinek birtoka. (Még 1949-ben is kb. 2040 kat. hold.)

Az 1910—1930-ig terjedő időszakban jelentékenyen megnőtt a kisbirtokos parasztság száma. Ez elsősorban a parcellázások útján következett be. Ugyanezen időben ugrik meg a lakosság száma is, ami világosan mutatja, hogy a birtokos parasztság olyan helyről vándorolt be, ahol megfelelő vagyonnal rendelkezett földvásárlásra és a gazdasági felszerelés beszerzésére. A parcellázásokkal együtt megváltozik a mezőgazdaság jellege is.

A nagybirtokokon a gazdálkodás eltérő képet mutat. Az 1849—1853 közti időben két nagybirtok gazdálkodásáról vannak adataink. A Ritter árvák 1105 holdas gazdaságában 1848 végén 1743 birkát tartottak. A következő évi szaporulat 608 volt, de a dögvész összesen 269 birkát elvitt és ezek bőrét is értékesítették. Ezenkívül eladtak 535 juhot.

Az 1849. évi bevétel legfőbb tétele a gyapjú- (két arany és 7422 forint) és a birkaeladás (2562 forint). Kukorica- és köleseladás 1408 forint. Mellettük az egyéb bevételek eltörpülnek. Szemes termények közül legfontosabb a rozs, 1700 pozsonyi mérő, árpa 1951 pozsonyi mérő, zab 2886 pozsonyi mérő, búza 1025 pozsonyi mérő, krumpli 806 pozsonyi mérő. Szemes terményből csak kukoricát és kölest adtak el, a többit felhasználták vagy tárolták. Hasonló a helyzet a borral és törkölyel is. Az igásállomány zömét a jármos ökrök alkotják (54), kevés az igásló (4) és a sertés (93). A kiadások közül legnagyobb a Pesti Takarékbba fizetendő 1200 forint kamat (tehát már el volt adósodva a birtok) és sokkal kisebb a gazdasági felszerelések pótlása.

A Mondbach-uradalom jövedelmei viszont elsősorban a gabonából származnak; (28 982 forint 52 krajcár bevételből 26 663 a gabonaeladásból származott). Kiadásaik közül legfontosabb tétel: barmok vétele 1800 forintért. Jellemző, hogy ugyanakkor a cselédek ruházatára 8 forint 52 krajcárt, a napszámbérekre 170 forint 35 krajcárt adott ki az uradalom. Ezen a birtokon viszont legtöbbet búzából (2340 pozsonyi mérőt) és zabból (1165 pozsonyi mérőt) termeltek. A többi termény eltörpül mellette. A Ritter-uradalomban a cselédek járandóságát is ismerjük. A legjobban a béresgazdát fizetik, Bor Mihály gazdának 80 birkatartás, 60 forint készpénz, 2 lánc

kukorica, 1/2 lánc krumpliföld, 15 pozsonyi mérő búza, 20 pozsonyi mérő rozs, 2 pozsonyi mérő árpa, 50 font hús, 2 marhatartás volt a konvenciója. Ehhez hasonló nagyságú jövedelme senkinek sem volt. A többi konvenció cseléd közül a fejős, kocsis, faragóbéres, kertész, vincellér, kovács, lovascsósz rendelkeztek nagyobb jövedelemmel; készpénz 30—100 forint, több-kevesebb földhasználat és hús. A bárányos, meddős, ürös, mindenes, kospásztor, bojtár, kiskocsis viszont kizárólag évi 50—100 forint készpénzt kap, az asszonyok 30—80 forintot és legfeljebb lábbelit. A legkevesebbet a csibés: 12 forint 50 krajcárt készpénzben, és lábbelire 4 forint 45 krajcárt. Összesen 35 férfi- és 9 nőcseléd dolgozott ebben az időben az uradalomban.

Fejér megyére általában jellemző, hogy a Duna mentén tág határú gyeplegelők kerültek el, amelyek kedvező körülményeket biztosítottak az állattenyésztésre. Az állattenyésztés volt eleinte a mezőgazdaság uralkodó ága. Azt, hogy ez Baracson is így történt, a fentiek bizonyítják.

Hasonlóan Fejér megye általános helyzetéhez, a század 50—60-as éveiben az állattenyésztés fő ága a juhtartás, ami a század végére jelentékenyen csökkent. Bár a határ nagy része nagybirtok, a múlt század végén az állatokat még ennél is nagyobb arányban tenyésztik itt. A juhtenyésztés majdnem teljesen öt birtokon (több mint 1/3-án, Vásárhelyi Rezső 1298 holdas bérletén) folyt. A juhtenyésztés a XX. században tovább hanyatlik, 1942-re egész csekély mérvű lesz. (Valószínűleg ekkor csak néhány birtokon foglalkoztak vele.)

A szarvasmarha-tenyésztés állandó képet mutat, de az igások helyett a tehének kerülnek többségbe. Jellemző az is, hogy 1895-ben még az állomány túlnyomó része (958) magyar, 1935-ben viszont csak 12 a magyar és a többi mind a sokkal igényesebb piros-tarka. Rendkívül megnő a lovak száma — melyet elsősorban a növekvő parasztgazdaságok használnak ökör helyett igásállatként —, valamint a sertések száma is. (Érdekes, hogy az állomány felét már 1895-ben sem a 100 holdon felüli birtokokon tartották, hanem a parasztok, illetőleg egy részét feltehetőleg a cselédek, konvencióban.) A megnövekedés aránya arra utal, hogy a parasztgazdaságok házi hússzükségletüket innen szerezték be. A baromfiak számának növekedése szintén a parasztgazdaságok gazdasági erősödésére mutat, de ezeknek kisebb részét szánták saját fogyasztásra, többségét inkább piacra vitték.

Az állattenyésztés átalakuló tendenciát mutat. Egyes ágai erősödnek, mások csökkennek. Ha ezt összevetjük azzal, hogy a legelők száma mennyit csökkent, a takarmánytermelés emelkedésével, és erős belterjesedéssel számolhatunk. A szántóföld nagysága állandóan emelkedett. A községben termelt növények között — 1863-ban — első a búza 2608 magyar holdon, második a rozs 1739 magyar holdon, harmadik a tengeri 1410 magyar holdon, negyedik az árpa 1119 magyar holdon, ötödik a zab 763 magyar holdon, hatodik a burgonya 137 magyar holdon. A birtokviszonyok változása és a belterjességre való törekvés meglátszik a termelt növények arányán is. A termőterület hektárban 1936-ra így változik: kukorica 1552, búza 972, rozs 362, borsó 212, burgonya 139, őszi árpa 117, tavaszi árpa 99, zabosbükköny 108, csalamádé 133, lucerna 150, takarmányrépa 91, baltacím 152. A termelt növények közül az elsőség a kukoricáé, ami a többi takarmánynövényekkel együtt a belterjesedő állattenyésztéssel igazolható. A termésátlagok is emelkednek.

A középbirtokok általában jól felszereltek. Már 1869-ben 77, 1895-ben 237 vaseke, 1869-ben 10, 1895-ben 25 vetőgép, 1869-ben egy gőzcséplő, 1895-ben 11 lokomobil és 13 cséplőgépszekrény van a birtokosok tulajdonában.

A szőlőtermelésről első adatunk, hogy 1863-ban 3460 akó bor termelt, 63 Ez a szám 1909-ig növekvő tendenciát mutat, 1909-től némileg csökken. A nyilván homoki szőlőt úgy látszik a filoxéra különösebben nem bántotta, sőt, a század végén még némileg nő is a területe, alkalmasint épp annak következtében, hogy a szőlő a legtöbb helyen elpusztult és így a gyengébb homoki bor is nagy keresletnek örvendett. Amikor az országos szőlőgazdaság kezdett helyreállni a nagy pusztulás után, a homoki bor iránti kereslet csökkent és épp azért apadt némileg Baracson is a szőlő termelése. A kertek területe viszont kisebbé válik, az egy lakosra jutó kert nagysága rendkívül összezsugorodik. Mégis — nyilván a parcellázások nyomán — a gyümölcsstermelés rendkívüli mértékben megnő.

1935-ben a falu a „jól felszereltek” közé tartozik. Húsz motoros erőgéppel, 24 tejjgazdasági géppel rendelkezik.

Teljesen jelentéktelen a község ipara. 1863-ban 15 iparos működik: egy bognár, három csizmadia, három kovács, két kereskedő, két kocsmáros, egy lakatos, egy mészáros, két szabó. Az iparból élők száma és aránya 1900-ban 47 (4%), 1910-ben 74 (3%), 1920-ban 164 (6%), 1930-ban 173 (7%), 1941-ben 183 (5%).

Az iparműhelyek száma:

Év	Segéd nélkül	Egy segéddel
1900	16	2
1920	25	1
1930	30	12

A fontosabb iparosok: 1910-ben 13 kovács, 2 vas- és gépgyártó, 2 hentes és mészáros, 3 kocsmáros, 1 kőműves, 1 asztalos; 1930-ban: 4 kovács, 14 cséplőgép- és traktortulajdonos, 3 bognár, 1 borbély, 3 cipész, 2 szabó, 2 hentes és mészáros, 6 kocsmáros, 4 kerékgyártó, 1 szíjgyártó, 2 asztalos, 2 temetkezési vállalkozó.

Az adatokból kitűnik, hogy az ipar kizárólag a falu közvetlen kiszolgálását célozta. Nem szabad elfelejteni, hogy a birtokos és gazdatiszti réteg „már minőségi kiszolgálást” kívánt, ez magyarázhatja néhány iparágban az aránylag magas számot. Az iparral foglalkozó csekély számú lakosság helyben élt és dolgozott. Kis létszáma miatt önálló szervezkedésre nem is gondolhatott. Az iparosság semmiféle egyesüléséről, szervezetéről tudomásunk nincs.

A lakosság helyzetét mutatja az is, mennyi és milyen épületek voltak a faluban. 1869-ben nyolc kőház, 14 vegyes és 41 sár- és vertfalú épület található. A kőházak nyilván a földbirtokosok udvarházai. Ha ezt leszámítjuk, úgy átlagban majdnem 15 lakos jut egy házra. A valóság még ennél is rosszabb lehetett, hisz a birtokok vezetői, valamint a falu értelmisége néhány házat elfoglalt.

Nem javul lényegesen a helyzet a XX. század elején sem. Fejlődés mutatkozik, nemcsak a házak számának abszolút növekedésében, hanem az egy házra jutó lakosok számában is. A mennyiségi gyarapodás a század első két évtizedében ugrásszerűnek látszik, azonban ez elsősorban a lakosság számának növekedésével függ össze. Nem szabad azt sem elfelejteni, hogy számos gazdagabb paraszt más faluból érkezett ide. Azt is érdemes megfigyelni, hogy a házaknak csak elenyésző része téglépület, akkor is, ha ezek száma növekszik. A statisztika csalóka, mert nyilvánvaló, hogy a lakóházak jelentékeny része a parcellázás során, illetve utána épült. Ezeket új korokban tégl-, vagy kőalapú, vályog-, vagy sárépületnek sorolták

be, de ugyanezeket 1930-ban egyszerűen vályog-, vagy vertfalú házaknak minősítették. Az is látszik, hogy a cselédség lakásgondjai nem oldódtak meg most sem.

A község életét, vezetését a birtokos családok tartják kezükben. Köztük legjellegzetesebb a Kornis család, jóllehet soha sem ez a család volt a településen a leggazdagabb birtokos. Baracsra mint a Paksy család birtokaiban részesek kerültek. Az első tagja a családnak, név szerint Sándor, Heves megyéből került ide és már ügyvéd volt. 1801-es erőszakos foglalásáról feljebb beszéltünk. Két fia Tolna megyében lett megyei táblabíró. Egyik éppen Békés megyébe került. József fia az 1818—1821-es nemesi összeírásban baracsi lakosként szerepel. József fia, Antal szintén ügyvéd, több címe mellett Tolna vármegye tiszteletbeli alügyésze 1837- ben, 1869-ben pusztájához 300 hold tartozott. Kornis József másik, Károly nevű fia ügyvéd, a szabadságharcban főhadnagy, pusztájához 1869-ben 362 magyar hold tartozott. 1893-ban csak 169 kat. hold birtoka van. Ekkor a családnak más baracsi birtokos tagjai nincsenek. Legalábbis 100 holdon felüli birtokkal nem rendelkeznek. 1849-ben a megyei bizottmány egyik tagjaként Kornis Gábor (ugyancsak József fia) kerül be a pusztáról. 1860-ban Kornis Antal és Károly egyaránt megyebizottmányi tagok. Feltűnő, hogy 1884-ben Kornis Antal 1172 forintot, Károly 775 forintot fizet adóként. 1888-ban Károly 812 forint adót fizetett, ami arra mutat, hogy fő jövedelmük nem a birtokból, hanem az ügyvédi keresetből került ki. Legjellemzőbb, hogy 1885-ben a már idős Kornis Károly a községi bírói tisztet is viselte. Tekintettel arra, hogy a „falunak” parasztlakossága nemigen volt, a falusi bírói tisztet mintegy a közbirtokosság vezetője utódának tekintették. Antal gyermekei úgy látszik, elkerültek a faluból és birtokukat eladhatták. Egyedül Boldizsár él még Baracson, 1925-ben és 1935-ben is 211 kat. holdas birtokos, egy időben Fejér megye főszolgabírája volt. Nincs rá adatunk, hogy még ő is viselt volna a községben tisztséget. A család működéséből úgy látszik, mintha a XIX. sz. második felében ez az elsősorban értelmiségi és csak másodsorban birtokos família irányította volna a község életét.

A község életébe különben is rendkívüli módon beleszóltak a birtokosok. 1849-ben — mint láttuk — az egyik bizottsági tag (Kornis Gábor) birtokos volt. (A másik, Brengl Mihály társadalmi helyzetét nem ismerjük.) Az 1860-ban megválasztott hét baracsi tag közül (Kornis Antal és Károly, Horhy Antal, Derecskői Lajos, Győri Ádám, Koller Pál és Pálmafy László). Négyről biztosan tudjuk, hogy birtokos (a két Kornis,

Derecskői Lajos, Koller Pál). Továbbra is gyakori a földbirtokosok részvétele a község életében. 1885-ben a bíró, a helyettes bíró és négy esküdt, 1900-ban a községi bíró, a másodbíró, 1909-ben a bíró és a törvénybíró földbirtokos. A baracsi földbirtokosok közül, magas adójuk miatt, 1884-ben heten, 1888-ban tizenhárman — mint virilisták — megyei bizottsági tagok. Sajnos, azt nem tudjuk megállapítani, vajon a század elején megjelenő paraszti réteg hogyan vett részt az ügyek intézésében.

Baracson a községi szervezet megalakulásának első jelét 1872. október 6-án láttuk, amikor Kisapostag azon kérését, hogy csatlakozzék Baracshoz, engedélyezi a megyebizottság.

A község 1886-ban Kisapostaggal körjegyzőséget alkot. 1900-ban a törzsvagyon értéke: 6000 korona értékben a községháza és 600 korona értékben az iskola. A pénztárba 1352 korona folyt be, de a kiadás 1660 korona volt. A község közigazgatása a szétszórtság miatt rendkívül nehéz, ezért pl. éjjeliőröket sem tudott alkalmazni, és a felügyeletet a majorságok vezetőinek kötelezettségévé tették. A község szervezetét 1866-ban szabályozták, majd 1922-ben módosították. A képviselő-testület tagjait mind a két esetben fele-fele arányban választották, és a legtöbb adót fizetők (virilisták) 1886-ban 8—8, 1922-ben a megnövekedett lélekszám miatt 15—15-re változtatták a képviselő-testületi tagok számát. Az elöljáróság tagjai: bíró, jegyző, törvénybíró; 1886-ban négy, 1922-ben öt esküdt, közgyám, községi adószedő, körorvos és pénztárnok. Segédszemélyzet: szülésznő; szolgaszemélyzet: kisbíró, de 1922-ben a húsvizsgáló, a halottkém, az útkaparó is ide tartozik. Csak 1912-ben létesítenek helyben körorvosi állást. Tekintve, hogy a földműves lakosság adói nehezen folynak be, 1911-ben községi tartalékalapot képeznek a késedelmi kamatokból, fogyasztási adókból, adományokból. Ebből fizetik ki az évi közkiadásokat. 1921. március 5-én Baracs nagyközséggé alakul át. Ekkor vált Kisapostag külön nagyközséggé. 1929-ben elhatározzák, hogy új községházát építenek.

A községben a választók száma rendkívül csekély. 1892-ben 16 (a lakosság 1,5%-a), 1899-ben pedig 20 a választó jogosultak száma, akiknek fele kormánypárti. A kisszámú választó oka nyilván az, hogy a választójogi vagyoni cenzus folytán a faluban csak a birtokosok és minimális közigazgatási dolgozónak (pap, jegyző-tanító) volt szavazati joga. De még a nagybirtokosok sem mind laktak itt. Birtokos parasztság gyakorlatilag még nincs. A közép- és nagybirtokosság szavazatai pedig

ebben az időben országszerte megoszlottak a kormány-, a függetlenségi és néppárt között. Ilyen kisszámú szavazó esetében, akik ráadásul még vagyonosak is, természetesen korteskedésről, választási küzdelmekről nem hallunk. Ehhez az állapothoz képest nagy változást mutat, hogy 1926-ban egyszerre 480 fő a választó jogosultak száma, 1927-ben pedig 488. A feltűnő növekedésnek nemcsak a szélesedő választójog az oka, hanem az is, hogy az 1922. évi igen szűk körű választójog alapja nem a vagyoni, hanem a műveltségi cenzus és feltétele a helybenlakás is. Márpedig nemcsak a lakosság száma nőtt meg, de ezen belül kialakult a kisbirtokos parasztság is.

Mivel a lakosság túlnyomó része nincstelen (helybenlakók és vándorlók), ezért az ő mozgalmuk jelentkeztek a község politikai életében is. 1889-ben 403 az éves szolgák száma (a foglalkoztatottak 95%-a). 1895-ben 209 az állandó cselédek száma. Eltartottjaikkal együtt is a lakosság zömét alkották. Aratás idején a lakosság száma emelkedett. (Jellemző, hogy az 1897. évi sztrájk alkalmával 300 aratót kérnek a birtokosok.) Egy esetről tudunk, hogy cselédet különleges jutalomban óhajtottak részesíteni (1898-ban Cziczinger Ferencet, aki 32 év óta szolgált Szitányi Károlynál).

A szegények közül kétségtelenül az aratók helyzete volt a legrosszabb. Rendkívüli mozgékonyosságuk és szegénységük miatt a parasztság legforradalmibb elemét alkották. Baracsot évről évre több száz arató kereste fel. 1897-ben is megkötötték a szerződéseket, az egyezség szerint csak tizenegyed részt kaptak, élelmezésre pedig 70—70 krajcárt. A súlyos feltételeket, saját bevallásuk szerint, azért vállalták, mert egész évben hitelből éltek és a boltos csak úgy adott hitelt, ha előzőleg aláírták a szerződéseket.

A sztrájk úgy kezdődött a Szitányi-tanyán, hogy június 29-én öten megjelentek és az aratókat azzal biztatták, hogy csak az esetben folytassák a munkát, ha a kilencedrészt és egy forint ötven krajcárt biztosítanak részükre. A sztrájk vezetői az aratók vezetői lettek: Varga István, Tóth Ferenc, Kovács István, Monos Imre, Pap János, Szabó István, Várni István. Június 30-án az alispán már jelenti, hogy az összes arató megtagadta a munkát Baracson, és 300 aratót kér a földművelési minisztertől. Tekintve, hogy a sztrájk Baracson egy nap alatt robbant ki, mögötte a főispán komoly szervezetséget vélt felfedezni. Szerinte, nyilván a nyomozás alapján, a sztrájk fő fészke Dunaföldváron volt. Másnap abbahagyták az aratók a munkát a szomszédos Előszálláson is. A sztrájkot a baracsi aratók biztatására kezdték meg itt

is. Ekkorra már a járási csendőröket mind kivezényelték Baracsra, de közben Hercegfalván is leállt a munka. Estére 500 arató gyűlt össze Előszálláson, ahol Vörös István darui lakos beszédet tartott, és megeskette őket arra, hogy követeléseikből semmit se engednek. Az előszállási jószágkorniányzó az előszállási szőlőkbe települt szegényeket okolta a sztrájkért. Ugyanezen a napon a főszolgabíró jelenti, hogy három izgató lefogására intézkedett, de kevés a nyolc csendőr, ezért Baracsra két század gyalogságot, Előszállásra egy század lovasságot rendeltek, de a sztrájk harmadnapra Közép- és Kishantos pusztákra is továbbterjedt.

Közben Mezőhegyesről 80 arató érkezett. Július 6-ra az előszállási, rácalmási aratók kiharcolják a tizedrészt. A baracsiaknak ez nem sikerül, de nyilván a megérkezett mezőhegyesi aratók miatt ők is munkába álltak. Ugyanakkor az alispán így is félt attól, hogy az aratósztrájkot újakezdi, jöllehet Szitányinak sikerült az aratók egy részével szabályosan is megegyezni. A mezőhegyesi munkások annyira nem váltak be, hogy Szitányi Károly július 10-én azt kérdi az alispántól, hazaküldheti-e máris őket? Július 13-ra a katonaságot is visszavezénylik, de a csendőrséget még itt tartják. Előzőleg — július 10-én — a birtokosok attól is félnek, hogy a vasárnap Dunaföldvárra hazatérő aratók ott „újabb izgatásnak lesznek kitéve”.

Megmaradt a baracsi aratósztrájk emléke a lakosság emlékezetében is. 1962-ben Tinordi János, akkor 86 éves juhász szerint a Klein-pusztára két idegen jött, és arra biztatta az aratókat, hogy 1/13 helyett 1/12 részt követeljenek. Biztatta a szervezkedésre is az aratókat és arra, hogy földosztást követeljenek (a 100 holdon felüli birtokokat osszák fel 5 holdas parcellákra). Sikerült az agitátoroknak az aratókat rábeszélni a sztrájkra; három bizalmi emberük megjelent az uraságnál, de az uraság azokat elutasította. Másnap néhány sztrájktrő megjelent és gépekkel aratni kezdtek, de megjelentek a pandúrok is, hogy megvédjék a sztrájktrőket. A csendőrök hiába próbáltak erőszakoskodni, a tömeg elől meghátráltak. Harmadik napon a Szlávik-pusztán tartottak nagygyűlést, ahol megjelent a főszolgabíró, és beszédet tartott nekik, de nem hallgattak rá. Másnap egy század katonát vezényeltek ki. A csendőrök szuronyos puskával kényszerítették a munka folytatására a munkásokat, és a három bizalmi letartóztatták. A visszaemlékezés, bár néhány helyen ellentmond az adatoknak (pl. nem 1/12, hanem 1/9 részt követeltek), sok helyen megegyezik velük, és néhány érdekes kiegészítést is tartalmaz. A sztrájk emléke megmaradt a

parasztok közt, és a következő év június 30-án is készülõ sztrájkról vélt tudni a fõszolgabíró, a zirci apát pedig ijedtében Elõszállásra csendõrõrsõt kért.

A nincstelenek száma a század első évtizedében is magas, bár akkor már a parcellázások révén a kisbirtokos réteg is megjelenik. 1900-ban 181 cseléd és 29 mezõgazdasági munkás van, az összes keresõk 61%-a tartozik ide. 1910-ben 168 cseléd és 130 mezõgazdasági munkás, ebbõl 11 16 éven aluli (az összes keresõk 43%-a); 1920-ban 240 a cseléd és 407 a mezõgazdasági munkás (a keresõk 58%-a); 1930-ban 219 cseléd, és 28 mezõgazdasági munkás (a keresõk 23%-a); 1941-ben pedig 439 a mezõgazdasági birtok nélküli fizikai dolgozó (tehát munkás, illetve cseléd, az összes keresõk 36%-a). Tekintetbe kell itt venni, hogy a statisztikák kicsit eltérõ módon nézik a mezõgazdasági munkás és cseléd fogalmát, mégis világos, hogy ha arányaiban csökkent is, abszolút számát tekintve nõtt a nincstelenek száma. Az adatsorból világossá válik az a feljebb már jelzett tény, hogy birtokossá nem a helyben lakók, hanem zömmel a bevándorlók váltak.

1914-ben a mezõgazdasági napszámberék április és októberben a legalacsonyabbak (220 fillér); július és augusztusban a legmagasabbak, de akkor is csak 310 fillér. Az aratók 1/11—1/12 részért dolgoztak, krumpliföldet, némi kedvezményt kaptak. A fû- és takarmánykaszálás napszámberé 4 korona. A cséplést vagy hat korona napszámért, vagy 4%-ért végezték, de a gyermekek (13—17 éves) napszámberé 20—30%-kal kevesebb. Nem lehetett ebben az idõben már tudomásul nem venni a szegényparasztságot, ezért 1915-ben 19 képviselõ-testületi tagból és két napszamosból alakítják meg a gazdasági bizottságot.

Az I. világháború idején 335 ember vonult be és ezek közül 32-en haltak meg. Az elkeseredés 1918. november elején robbant ki, amikor Klein Lajos gazdaságát fosztotta ki a feldühödött tömeg. A kivezényelt katonaság a mozgalom résztvevõit összegyûjtötte, s egy 56 000 koronás kötelezvény aláírására akarta kényszeríteni õket, a jegyzõ, Galambos Lajos azonban ezt megakadályozta, mondván, hogy az épp olyan törvénytelen eljárás, mint az uradalom kifosztása. Ekkor a résztvevõket átterelték az iskolába és szinte valamennyit megverték. Az elkeseredettséget azonban nem lehetett elfojtani és március elején a földmunkás-szervezetek kommunista párttá alakultak át. Március 20—21-én is erõs kommunista szervezkedés folyt. 1919. április 7-én megalakul 20 taggal a Községi Munkástanács. Tagjai: Fejérvári György, Horváth Mihály, Bokor Ferenc, Kiss József, Bokor Pál, Oláh

János, Gurubi István, Nagy István, Bokor István, Szabe András, ifj. Magyar János, Kiss János, Simon István, Horváth István, Szabó György, Zólyomi József, Hegedűs Mihály, Völcskei József, ifj. Bachmann János, Czinger Mihály. Működésükről sajnos adatunk nincs, de arra következtethetünk, hogy valamilyen földosztás folyt, vagy bérletet kaptak a szegények. Széchenyi-telepen és Kísszentmihályon a Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetkezetének helyi csoportja működött.

A Tanácsköztársaság leverése után a bosszú nem maradt el. A képviselő-testület első ülésén — augusztus 15-én — felosztatja a tanácsot és a fent jelzett kisgazdacsoportosulást és az ugyancsak fentebb jelzett földosztásban való részvételért kiadott 1125 korona összeget nem ismeri el. Fejérvári Györgyöt úgy megverték, hogy sérüléseibe belehalt. Bár a közjegyző kéri ez alkalommal azt, hogy „amennyiben az Intéző Bizottság és a Falusi Tanács a község, valamint egyesek ügyeit mindenkor a legnagyobb tisztességgel, minden túlkapás nélkül intézte, ezek tagjaival szemben minden ellenszenvet és torzsalkodást kerüljön”. 1920-ban pedig a Nemzeti Hadsereg Fővezérsege minden környező községnél keményebben és kegyetlenebbül sújtja begyűjtéssel Baracstot.

A Tanácsköztársaság leverése után sem lehetett a problémákat elkendőzni. Így világosan látszott, hogy Baracson a földkérdés igen súlyos probléma. Mivel a földbirtokhoz az egész korban nem mertek igazán hozzányúlni, csak tárgyaltak a lehetséges megoldásról. Az 1920. évi földreform során 376-an kaptak 447 kat. hold földet, 97-en jutottak házhelyhez, ezek összes területe 25 kat. hold volt. Hogy ez nem jelenthet megoldást, azt még a rendszer urainak is tudomásul kellett venniük, ezért az egész korszakra jellemzőek az óvatos kísérletek, javaslatok, amiből természetesen, mint az országban máshol, itt sem lesz semmi. A képviselő-testület 1921. március 5-én a betelepülési díjat 5 kat. holdig 150 koronában, 10 kat. holdig 250 koronában, 10 kat. holdon felül 300 koronában állapítja meg. 1922. június 1-én pedig minden egy háztartásban élő család után 300 koronában.

Jellemző a község birtokosainak politikájára az az 1922-es képviselőtestületi javaslat, miszerint Baracson a földbirtokreform megindítása kívánatos. A 3 kat. holdon aluli kisbirtokosok, illetve földnélküliek, valamint a 15 kat. holdon aluli törpe-, illetve kisbirtokosok igényeiket már bejelentették. Hozzáteszik még, hogy mivel az igénybe vett birtokokból többet elvenni nem lehet, a cisztercita rend előszállási birtokából vonjanak be újabb földeket földreform céljaira. Az is jellemző, hogy a már

beadott földigények száma annyi volt, amit a község összes földjeiből sem lehetett volna kielégíteni. A javaslatokból természetesen semmi sem vált valóra, csak 1937-ben veti fel újra az alispán, hogy birtokpolitikai intézkedések szükségesek. A megoldásra egyik javaslat, hogy dr. Szluha István 750 kat. holdas eladósodott földbirtokos birtokát parcellázzák, elsősorban a kisszentmiklósiak részére. Javasolják továbbá a Széchenyi-telep növelését, a zirci apátság Nagykokasd és Nagyvenyim pusztáinak parcellázása árán. 1940-ben a földigénylés még nagyobb méretű lett, ekkorra úgy látszik, a zirci apátság kokasdi pusztáján már folyt némi kisebb mértékű parcellázás. A további megoldást a kormány fasiszta politikájának megfelelően a zsidóbirtokok felosztásában látja (Baracson ekkor 220 kat. hold zsidóbirtok volt).

Különösen kedvezőtlen volt a község helyzete a művelődés szempontjából. A rendkívül rossz anyagi körülmények, szétszórt település és állandó vándorlás egyaránt akadályozták iskolák létesítését, és azokban megfelelő szintű oktatás kialakítását. Az iskoláról első adatunk 1868-ból való. Eszerint 1862-ben újonnan építették iskoláját. (Előző iskoláról semmi adatunk nincs.) Az iskolát a „patrónus”, azaz kegyúr (alkalmasint a földesúri közbirtokosság) építette. Fenntartásáról is ő gondoskodott. Csak 50 gyermek számára épült (így eleve a tankötelesek csak kisebb része fért el benne), télen 48 gyermek járt; szorgalmas 36, hanyag 12. Magyarul tanítanak. Tanítanak katekizmust, bibliát, írást, olvasást, számtant. Fiúk, lányok együtt vannak. Nyáron július végéig csak a legkisebbek járnak. A nagyobbak tavasz elejétől, amikor megkezdődik a szántás, vetés a földeken, lassan kimaradnak. A plébános érkezésekor megpróbálta a vasárnapi iskolát bevezetni, de alig jöttek gyerekek. Katolikusok nem járnak más vallásúak iskolájába, de fordítva előfordul. Az előszállási plébániához tartozik. 1900-ban 55 gyerek járt az egytanerős községi iskolába. Valószínűleg az iskolát 1868-tól kezdve az Eötvös-féle népoktatási törvény bevezetésétől községi iskolának tekintették, bár a közbirtokosság létesítette és tartotta fenn.

Az iskolára 1900-ban 1999 koronát költöttek, de csak 1352 korona folyt be az iskolai alapba. Nyilvánvalóan az 1900-as években megindult parcellázás során a tanulók száma nagyon megnövekedett, az iskola fenntartási költségei is emelkedtek (tanítók, tanterem száma). Láttuk, hogy a nagybirtok terjedelme csökkent, a középbirtokok száma nőtt, a parcellázáskor birtokot szerzett parasztokat nehéz lett volna az iskolafenntartás anyagi terheibe való részvételre szorítani. E célból külön iskolai

pótadót kellett volna megszavazni. Ezért nyilván maga a közbirtokosság kérte az iskola államosítását. Pontosán nem tudjuk mikor, de 1931-ben az iskola már állami. Ekkor az igazgatón kívül már nyolc tanító működött. Természetesen az analfabéták száma igen magas. 1900-ban csak 410 (a lakosság 35%-a); 1910-ben 967 (a lakosság 49%-a); 1920-ban 1805 (az összlakosság 62%-a) tud írni, olvasni, de még 1930-ban is 430 az analfabéta. (Ez a teljes lakosságnak még mindig 14%-a.) Különösen a cselédek által lakott pusztákon volt súlyos a helyzet. 1930-ban Idamajorban 193 lakosból 116, Szitányi Károly-pusztán 77 lakosból csak 44 tud írni, olvasni. Az iskola fejlesztésére a község áldozatot alig hoz. Az 1926—1927. évtől ad 320 pengőt évenként, az iskola tatarozására azonban már semmi segílyt nem juttat. Hajlandó azonban a Széchenyi- és Dániel-telepen építendő tanterem céljára telket, ennek és a tanítói lakás építésének céljára 1500 pengő segílyt adni. Ha hitelt adhatunk a népszámlálási adatoknak, úgy komoly eredményt ér el az iskoláztatás, hiszen 1941-ben a 6 évesnél idősebb analfabéták száma csak 10,9%. Az 1920-as állapothoz képest nagyon jó az eredmény, de még igen magas az analfabéták száma, hiszen a megyei átlag 7,3% és a járási átlag is 8,2%. Aránylag magas (68) a főiskolát és középiskolát végzettek száma (11 fő — iskolát is végzett), de 1067-en (a lakosság 46%-a) nem végezték el az elemi iskola hat osztályát sem. Ez is élesen rávilágít arra a feljebb már jelzett tényre, hogy milyen élesek voltak a községen belüli társadalmi különbségek.

Az elmaradt puszták megőrizték a népi kultúra ősi emlékeit. Állítólag Bartók Béla 1905-ben járt Baracson, ahol 53 népdalt jegyzett fel.

Az elmaradt falusi településeken, a különféle falusi szervezetek is csak későn kezdtek kialakulni. 1909-ben még szervezetek, egyletek nincsenek. 1919-ben létesítik a HANGYA szövetkezetet. Az olyan minden falura jellegzetes szervezeti forma, mint a tűzoltó egylet is, későn kezdte meg a működését, 1926-ban. 1931-ben is igen szerény a vagyona. (Egy motor-, két kocsifecskendő.) Hitelszövetkezet 1929-ben alakult. 1931-ben leventeegyesület működik. Az iskola állami kézben volt, de a Hitelszövetkezet igazgatója és a leventeegyesület elnöke a plébános. 1922-ben megalakult a Közjóléti Bizottság, tagja öt képviselő-testületi tag. 1925-ben a Független Földműves Szövetség Baracson is toboroz tagokat. Vezetői: Horváth György és Németh Mihály aratógazdák, továbbá Tischner János napszámos. A hatósági tilalom ellenére alakuló gyűlésüket február 6-án megtartották. A végsőkéig

elkeseredett nincsteleneket könnyű volt mindenféle ellenzékbe bevonni. Így sikerült 1938-ban a Magyar Nemzeti Szocialista Pártnak (Pálffy Fidél) is szervezetet teremteni Baracson.¹⁴⁵ Míg a szegények mindent megpróbáltak sorsuk javítására, addig a község vezetése mindent megtesz, hogy a konzervatív magatartást dokumentálja. Szerintük 1920. február 22-én „a község lakosságának egyhangú kívánsága, hogy a Magyar Királyság helyreálljon”. 1926. szeptember 11-én Bethlen miniszterelnököt és Vass József minisztert Baracs község díszpolgárává választották.

A község e korszakban tehát csak kisebb mértékben változik. Lélekszáma a századforduló körül ugrásszerűen megemelkedik, utána stagnál. A megugrás oka, hogy néhány parcellázott nagybirtok helyére telepések érkeztek. Bár ebben az időben alakult ki a falusias élet is, lényegében továbbra is a középbirtokok falva marad a község. A megmaradt középbirtokok bomlanak, és csak lassan belterjesednek. A mezőgazdaság mellett egyéb gazdasági ágak alig fejlődnek. A szegények reménytelen helyzetükből egy ízben próbáltak kitörni: a baracsi aratósztrájk a község történetének legjelentősebb eseménye. A szegények által lakott széteső faluban a művelődési intézmények helyzete is kedvezőtlen volt.

A községben a II. világháború szenvedései 1944. december 4-én értek véget. A megszállás aránylag könnyen következett be, harcok a község környékén nem voltak, jóllehet, a közelben december és február között több ízben súlyos harcok folytak. A pusztulás így is súlyos volt a faluban. A Baracs—Nagyvenyim—Perkáta vicinális úton a hidat felrobbantották, a tűzoltószertár megrongálódott, megsemmisült a községi irattár, és csak a község vagyonában 35 925 pengős kár keletkezett. Elpusztult az állatállomány egy része is.

Az állatállományból főleg a sertések és juhok száma csökkent, de a legfontosabb számosállatból nagyobb veszteség nem történt. Aránylag kevés kár érte az épületállományt. Lakhatatlanná mindössze tíz ház vált, és húsz helyreállítható volt javítással. Épen maradt 620 épület. A halálozások száma 1945-ben tizenöttel haladta meg a születéseket.

Összegezve, bár a községnek is voltak veszteségei, a megye több helységéhez viszonyítva a kevesebbet szenvedettek közé tartozott.